

MARA PLAZA LEUTAR

UDK: 37.016:37.035(497.5)

Izvorni znanstveni članak / *Original Scientific Paper*

Rukopis prihvaćen za tisak: 24. 5. 2023.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/yk3jwh71z9>

Građanski odgoj i obrazovanje: Vrijednosti kurikula i antropološko-vrijednosne kategorije logoterapije

Sažetak

Građanski odgoj i obrazovanje se u Republici Hrvatskoj (re)aktualizira i prepoznaje kao nuždan oslonac za razvoj pojedinca i društva u svijetu prožetom degradacijom temeljnih ljudskih vrijednosti, neizvjesnošću, egzistencijalnom frustracijom i izazovima tehnološkog društva.

U ovome radu analizira se *Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole* (NN 10/2019.) kako bi se donekle dobio uvid o tome koliko je građanski odgoj i obrazovanje usmjereno prema očuvanju i razvoju temeljnih vrijednosti potrebnih za odrastanje odgovornih građana u društvenoj zajednici. Pritom se uspoređuju njegove vrijednosti s vrijednostima triju temeljnih kurikularnih dokumenata. Vrijednosti zastupljene u analiziranim hrvatskim kurikulumima povezuju se u ovome radu s antropološko-vrijednosnim kategorijama Franklove logoterapije kao psihoterapijskog smjera i temeljne čovjekove poruke da svatko od nas treba preuzeti na sebe odgovornost za pronalaženje pravog odgovora na životne izazove i zadaće koje život neprestano stavlja pred pojedinca jer se tako može otkrivati posebnost i smisao vlastitog života. Biti odgovoran kao pojedinac i član društvene zajednice – to je ono što se (građanskim) odgojem i obrazovanjem želi postići kod djece i mladih. Na takav se način može sprečavati njihovo egzistencijalno nesnalaženje, ali ujedno i njihovo usmjeravanje na put smislenog življenja.

Odgovornost kao vrijednost jedina je konstanta u svim analiziranim kurikulumima, na što upućuju rezultati analize, a odgoj za odgovornost temeljna je poruka

logoterapije koja nalazi svoju primjenu i u području odgoja i obrazovanja kao logopedagogija.

Ključne riječi: građanski odgoj i obrazovanje; kurikulum; logopedagogija; logoterapija; odgovornost; vrijednosti.

Uvod

U suvremenom tehnološkom, dehumanizirajućem društvu osobito je potrebno institucionalno i intencionalno poticati uvježbavanje i razvijanje temeljnih građanskih kompetencija kao sposobnosti osobnog napretka, uspostavljanja i održavanja pozitivnih i moralno odgovornih društvenih odnosa te promicanje vrijednosti demokratskog društva kao što su, primjerice, odgovornost, solidarnost i opće dobro. Mnogi čimbenici upućuju na to da dosadašnji posrednici i načini promicanja (građanskog) odgoja i obrazovanja u odgojno-obrazovnom sustavu i društvenoj sredini ne samo da nisu odgovarajući nego su nedostatni, zakazali su, u krizi su i doživljavaju značajne promjene. Postalo je razvidno da djeci i mladima treba ponuditi adekvatno ozračje u kojem se uče i poštuju vrijednosti slobode, osobne odgovornosti, individualnog odnosa prema traženju smisla svakodnevnih zadaća i (su)života te solidarnosti i ljudskih prava. Prema pedagogu Bruzzoneu (2008.) vrijednosti i smisao autentična su potreba i temeljni resurs odgojno-obrazovnih reformi u dehumanizacijskoj dinamici suvremene tehnološke civilizacije. Tek ona reforma koja se temelji na moralnim načelima i općeprihvaćenim ljudskim vrijednostima postaje izvor napretka pojedinca i društva.

Upravo moralna načela i ljudske vrijednosti trebale bi biti srž građanskog odgoja i obrazovanja u odgojno-obrazovnim sustavima mnogih europskih zemlja pa i šire. Sve više se i u Republici Hrvatskoj (re)aktualizira i prepoznaje ključan oslonac za razvoj pojedinca i društva u svijetu prožetom urušavanjem vrijednosnog sustava, neizvjesnošću, egzistencijalnom frustracijom i izazovima tehnološkog društva. A pitanje na koja se traži odgovor je: Na koji se način to može ostvariti? To je ujedno i razlog zbog kojega istraživanju i analizi građanskog odgoja i obrazovanja treba dati adekvatno značenje i opravdanje u našim životnim uvjetima.

S početkom promjena u odgojno-obrazovnom sustavu i radu na njegovoj prilagodbi standardima razvijenih europskih zemalja – uz očuvanje vlastitih tradicijskih vrijednosti i kvalitetnih dostignuća u obrazovanju – uočena je važnost građanskog odgoja i obrazovanja i potreba da se tijekom cijeloga odgojno-obrazovnog sustava razvijaju načela na kojima počivaju temeljne ljudske i građanske vrijednosti. A od svih sudionika odgojno-obrazovnog sustava očekuje se djelovanje u skladu s vrijednostima i načelima zacrtanim odgojno-obrazovnim dokumentima.

Polazišta za uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja kao sustavnog sadržaja, u odgojno-obrazovnu ponudu na svim razinama, temeljena su na hrvatskoj tradiciji, Ustavu Republike Hrvatske te na međunarodnim dokumentima. Novi odgojno-obrazovni zahtjevi usmjereni su na osposobljavanje učenika za svijet promjena i postizanje kompetencija u suvremenim odgojno-obrazovnim područjima, kao što je i građanski odgoj i obrazovanje.

U ovome radu riječ je o kvantitativnom i kvalitativnom pristupu analizi *Kurikuluma međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole* (NN 10/2019.), tj. o vrijednostima koje su u njemu propisane i na koji način te o očuvanju i razvoju građanskih kompetencija kod djece i mladih osoba. Potom slijedi usporedba s vrijednostima koje su zastupljene u tri odabrana temeljna kurikula. A što su takve vrijednosti? Nema univerzalno prihvaćenog odgovora na to što su takve vrijednosti. Pojam *vrijednost* potječe od grčke riječi *axía*, što znači cijena, vrijednost. U različitim pokušajima definiranja pojma *vrijednost* razumijeva se kvaliteta osobe, stvari ili predmeta koji se cijeni, koji je dostojanstven i izvrstan, a ujedno upućuje i na kriterije etičke prosudbe, na humane ideale, trajno usmjeravanje prema dobru te na mogućnost smislenijeg i humanijeg življenja (Nanni, 2008.).

U kontekstu kurikularnih vrijednosti valja spomenuti i tri vrijednosne kategorije Viktora E. Frankla¹ koje je ponudio u svojoj logoterapiji kao puteve do smislenog življenja. Vrijednosti su za Frankla (2010.) putevi za pronalazak smisla ljudskog postojanja.

Građanski odgoj i obrazovanje u kontekstu škole

U Tablici 1. kronološki je popis odgojno-obrazovnih dokumenata sa sadržajima građanskog odgoja i obrazovanja u posljednjih više od dvadeset godina u Republici Hrvatskoj, a zatim slijede promišljanja o građanskom odgoju i obrazovanju.

¹ Viktor Emil Frankl (1905.-1997.), svjetski je poznati austrijski psihijatar, neurolog i filozof. Njegova teorija, logoterapija i egzistencijalna analiza („treća bečka psihoterapijska škola“) zauzima istaknuto mjesto među psihoterapijskim školama zbog poveznice s filozofskim koncepcijama egzistencijalizma i s teorijama ličnosti humanističke matrice s vizijom čovjeka slobodnog i odgovornog u življenju smislenog života. Takve logoterapijske postavke pronalaze svoje mjesto i u području odgoja i obrazovanja kao logopedagogija.

Tablica 1. Kronološki presjek odgojno-obrazovnih dokumenata sa sadržajem građanskog odgoja i obrazovanja – tijekom dvaju desetljeća

GODINA DONOŠENJA	NAZIV DOKUMENTA
1999.	Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo
2006.	Hrvatski nacionalni obrazovni standard
2011.	Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (u daljnjem tekstu: NOK)
2014.	Odluka o donošenju programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama
2014.	Eksperimentalni izborni program Građanskog odgoja i obrazovanja u 8. razredu od 2014./2015.
2015.	Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (u daljnjem tekstu: NKRPOO)
2017.	Okvir nacionalnog kurikuluma – prijedlog (u okviru Cjelovite kurikularne reforme) (u daljnjem tekstu: ONK)
2019.	Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole (u daljnjem tekstu: Kurikulum MPT GOO)

U navedenim dokumentima različit je pristup građanskom odgoju i obrazovanju, no zajednički im je cilj promicanje osobnog napretka aktivnog građanstva i razvoj građanske kompetencije kod učenika. A građanska kompetencija je „skup znanja, vještina i stavova koji pojedincima omogućuju da sudjeluju u građanskom životu utemeljenom na poznavanju društvenih i političkih koncepata i struktura te opredijeljenosti za aktivno i demokratsko sudjelovanje” (Eurydice, 2017., str. 175). Drugim riječima, „sposobnost je da se postupa kao odgovoran građanin te da se u potpunosti sudjeluje u građanskom i društvenom životu na temelju razumijevanja društvenih, gospodarskih, pravnih i političkih koncepata i struktura, kao i globalnih promjena i održivosti” (Vijeće Europske unije, 2018., str. 10).

U skladu s definicijom Vijeća Europske unije, građanski odgoj i obrazovanje skup je prakse i načela usmjerenih na to kako bi se mladi ljudi bolje pripremili za aktivno sudjelovanje u demokratskom životu preuzimanjem i korištenjem vlastitih prava i odgovornosti u društvu. Građanskim odgojem i obrazovanjem razvija se građanska kompetencija koja obuhvaća poznavanje smisla demokracije, sudjelovanja, ljudskih i građanskih prava, a također i povijesti naroda i njihovih različitosti te kulturnog identiteta. Takva umijeća odnose se na učinkovitu suradnju u javnom prostoru, na demokratsko odlučivanje i očitovanje solidarnosti. Posebno je osobito važan osjećaj odgovornosti za opće dobro, ističe Filipović (2017.).

Iz prethodno spomenutih dokumenata razvidno je da su se građanski odgoj i obrazovanje kontinuirano ugrađivali u odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske donošenjem obrazovnih dokumenata u kojima ima svoje mjesto. Bez obzira na načine provedbe građanskog odgoja i obrazovanja u odgojno-obrazovnom sustavu – u izvanškolskim i izvannastavnim aktivnostima, u projektima, međupredmetnoj povezanosti ili u izbornim predmetima – cilj je sustavnom potporom djeci i mladima omogućiti razvoj u tako važnom dijelu njihova života u društvu, i to spiralnom provedbom građanskih sadržaja, od predškolske dobi do završnoga srednjoškolskog odgoja i obrazovanja.

Građanski odgoj i obrazovanje je prepoznat kao zajednički cilj obrazovanja i suvremeni trend u europskim obrazovnim politikama. Obuhvaća raznolike aktivnosti i programe koji se mogu svrstati u četiri osnovne cjeline: obrazovanje o ljudskim pravima, političko obrazovanje, obrazovanje za mir te obrazovanje za demokraciju (Eurydice, 2017.). Događa se u različitim obrazovanim djelatnostima, a temelji se na načelima cjeloživotnog učenja. Građanski odgoj i obrazovanje sveobuhvatna je i dalekosežna vizija, ideal prema kojemu treba težiti u ostvarivanju obrazovnih sadržaja, na različitim razinama i u različitim okolnostima učenja. Međutim, najčešće se prepoznaju one njegove sastavnice koje se ostvaruju formalnim obrazovanjem, bilo integrativnim pristupom nastavi, međupredmetno, modularno, u posebnim predmetima ili izvannastavnim aktivnostima.

Već je spomenuto da priroda građanskog odgoja i obrazovanja, koja je otvorena prema stalno promjenjivoj društvenoj stvarnosti, razumijeva njihovu povezanost s drugim sustavima izvan odgojno-obrazovne ustanove i potporu roditelja, lokalne zajednice te šire javnosti. Ako s njma ne postoji suradnja, građanski odgoj i obrazovanje samostalno ne mogu postići željene promjene ni u obrazovanju ni u društvu kao cjelini. Potrebno je pridruživanje lokalnim, nacionalnim, europskim i svjetskim nastojanjima te jačanje onih oblika suradnje koji vode prema definiranju jasnih kriterija za učenje i primjenu građanskih kompetencija.

Radi ostvarivanja veće međupredmetne povezanosti i kvalitete odgoja i obrazovanja učenika očekuju se od učitelja osim stručnih znanja još i interdisciplinarna znanja. Nova uloga učitelja omogućava im veću slobodu u njihovu profesionalnom djelovanju, ali im nameće i veću odgovornost. Zato je nužno da se u njihovo primarno obrazovanje uvrste i sadržaji odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i osnaže metodičke vještine za njihovu primjenu u nastavi. U prilog tomu idu i rezultati istraživanja (Grubišić i Rajić, 2015.) kojima se utvrdila potreba za sustavnim obrazovanjem budućih učitelja iz područja građanskog odgoja i obrazovanja.

Svjesni smo da koncept građanskog odgoja i obrazovanja nadilazi sadržaje jednoga nastavnog predmeta. Stoga postoji potreba da se takvi ciljevi ostvare s pomoću sadržaja svih nastavnih predmeta u školi, i to tijekom cijelog školovanja. Osim toga, škola je samo jedno mjesto učenja i primjene građanskog odgoja i obrazovanja o kojem treba učiti i primjenjivati ga cijelog života. Valja znati da je građanski odgoj i obrazovanje trajan proces i da se za njegovo provođenje ne može ovlastiti samo školu. Sve društvene zajednice pozvane su pridonijeti promicanju građanskih kompetencija kod djece i mladih.

Noviji kurikulski pristup učenju i poučavanju sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja podložan je stalnim promjenama. Stoga škola postaje mjesto kontinuiranog uvježbavanja u suživotu, suradnji i zajedništvu u kojem neposredno sudjeluju učenicima, učitelji, roditelji i šira društvena zajednica (Hrvatić i Piršl, 2007.). Demokratsko ozračje u školi izgrađuje se poštovanjem načela sudjelovanja i slobode izražavanja svih osoba, ostvarivanjem poštenja i pravednosti, ali i većom otvorenosti škole prema roditeljima i lokalnoj zajednici (Sablić, 2014.). Na isti način Bruzzone i suradnici (2021.) smatraju da škola mora razviti sinergiju s obiteljima i lokalnim zajednicama s motrišta obrazovanog društva suprotstavljajući se pritom iskušenju zatvorenosti jer obrazovanje i osposobljavanje mladih generacija nije isključiva zadaća škole. Škola pripada svakome jer su njeni ključni ciljevi usmjereni i na pojedinca i na društvo. Stoga se mora uspostaviti ravnoteža prema pojedincu i briga za opće dobro. Tako se građanski odgoj i obrazovanje ostvaruje i izgradnjom kulture škole.

Vrijednosti – ima li ih i koliko u četiri odabrana kurikula?

U nastavku ovoga rada bit će riječi o *Kurikulumu za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole* (Kurikulum MPT GOO-a) u kojem se nastojalo objediniti široke sadržaje i ciljeve aktivnosti i programa iz područja građanskog odgoja i obrazovanja. Tako Kurikulum MPT GOO-a objedinjuje sadržaje iz tri osnovna područja – ljudska prava, demokracija i društvena zajednica.

Kurikulum MPT GOO-a dvojako utemeljuje i usmjerava razvojne procese: s jedne strane to je određena slika odgoja i obrazovanja oblikovana na temelju suvreme-

nih spoznaja odgojnih znanosti i primjera dobre prakse. S druge strane polazi od sadašnjosti odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, što objedinjuje dosadašnje razvojne procese. Drugim riječima, Kurikulum MPT GOO-a utemeljen je na stručnim dosezima hrvatske i međunarodne odgojno-obrazovne teorije i prakse odgoja i obrazovanja u području građanskog razvitka koji uzima u obzir hrvatski socijalni, kulturni i obrazovni identitet.

Obveza je odgojno-obrazovnih ustanova odgovoriti na odgojno-obrazovne potrebe djece i mladih, omogućiti im kvalitetan način učenja, obogaćivati vrijednosti te pridonositi njihovom osobnom razvoju i odrastanju. Iako je podučavanje vrijednosti prije svega odgovornost obitelji, veliku ulogu u tome imaju i odgojno-obrazovne ustanove jer djeca i mladi provedu većinu svoga odrastanja upravo u školskom okruženju. To je također obveza i cijele društvene zajednice. Odgojno-obrazovne vrijednosti stalni su putokaz za odgojno-obrazovne ciljeve. One su osnova odgojno-obrazovnog sustava od predškolske dobi do završetka formalnog obrazovanja.

Vrijednosti, sastavnice nacionalnog kurikula, jasne su težnje koje obvezuju na ostvarenje sve dionike odgojno-obrazovnog rada, one koji obavljaju odgojno-obrazovnu djelatnost u odgojno-obrazovnim ustanovama, a također i one koji posredno sudjeluju u odgoju i obrazovanju (Brković i sur., 2021; Vican, 2008.). Samo istinski odgoj i vrijednosti u današnjem užurbanom vremenu – koje otežava sposobnost razmišljanja i kritičkog propitivanja – može omogućiti djeci i mladima „okvir” kroz koji mogu gledati svijet i graditi bolje i smislenije društvo (Rakić i Vukušić, 2010.). S odgojnog motrišta važno je promatrati vrijednosti u relacijsko-dinamičkoj perspektivi, odnosno dobrobit osobe kao pojedinca u odnosu prema dobrobiti drugih i zajednice u cjelini. Vrijednosti su usmjerene prema ostvarivanju veće humanosti za sebe, za druge i čitav svijet. S motrišta pojedinca vrijednosti nude mogućnost smislenijega i humanijeg postojanja, a to je ključna zadaća odgoja i obrazovanja (Filipović, 2017.). Stoga su vrijednosti zbog svoje važnosti predmet analize u daljnjem dijelu ovoga rada. U nastavku ovoga teksta metodološki je okvir za analizu pojmova vrijednosti sadržanih u Kurikulumu MPT GOO-a.

Metodološki okvir

U prvom dijelu ovoga rada s pomoću kvantitativne i kvalitativne metode analizirali smo zastupljenost pojmova vrijednosti u četiri temeljna kurikularna dokumenta: *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (NOK), *Okvir nacionalnog kurikulumu – prijedlog* (ONK – prijedlog), *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (NKRPOO) te *Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole* (Kurikulum MPT GOO-a). Cilj je bio utvrditi komparativnom analizom

zastupljenost pojedinih vrijednosti u navedenim dokumentima.

Drugi dio analize posebno je usmjeren na Kurikulum MPT GOO-a. Kako bismo utvrdili je li taj odgojno-obrazovni dokument usmjeren prema očuvanju i razvoju temeljnih vrijednosti kod djece i mladih, uz pomoć kvantitativne i kvalitativne metode analizirale smo navedeni dokument – *Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole*. Preciznije, na temelju postavljenih vrijednosti za odgojno-obrazovni proces u Kurikulum MPT GOO-a, koji su povezani s ostalim kurikularnim sastavnicama, svrha je utvrditi koje su vrijednosti i koliko ih je u Kurikulumu MPT GOO-a. Analizom su obuhvaćene sve vrijednosti pojedinih tematskih cjelina/poglavlja dokumenta. Kao jedinica analize odabrani su pojmovi vrijednosti jer se tako najlakše mogu iščitati očekivanja odgojnog rada s obzirom na učenika, odnosno građanina. U skladu s tim prvi dio analize obuhvaća kvantitativnu metodu analize sadržaja, odnosno utvrđivanje broja vrijednosti koji sadržajno pripadaju Kurikulumu MPT GOO-a. S druge strane, kvalitativnom analizom bit će opisane i interpretirane strukturirane vrijednosti. Vrijednosti će biti sagledane i iz motrišta antropološko-logoterapijske misli utemeljitelja logoterapije Viktora Emila Frankla. One se mogu primijeniti i u odgojno-obrazovnom radu kao logopedagogija koja otvara mladoj osobi prostor za pronalaženje vrijednosti i smisla i uči ga prepoznati život kao zadatak za dobro svih.

Rezultati i rasprava

Uz pomoć kvantitativne i kvalitativne metode analize sadržaja – na temelju postavljenih kriterija analize, zastupljenosti vrijednosti u analiziranim kurikularnim dokumentima – ustanovili smo kakvim vrijednostima i koliko se u kurikulumima kod djece i mladih razvija i gradi njihov vrijednosni sustav te se razvija i oblikuje njihova osobnost kao pojedinca i kao građanina društva.

U dokumentima (NOK, ONK – prijedlog, NKRPOO i Kurikulum MPT GOO) analizirano je ukupno trinaest vrijednosti koje su zastupljene u njima, dok je u Kurikulumu MPT GOO-a ukupno zastupljeno pet vrijednosti.

Na samom početku Kurikuluma MPT GOO-a u poglavlju *Svrha i opis međupredmetne teme* navodi se pet temeljnih vrijednosti građanskog odgoja i obrazovanja: *odgovornost, ljudsko dostojanstvo, sloboda, ravnopravnost i solidarnost*. Međutim, nijedna od navedenih vrijednosti nije definirana te se jasno ne razaznaju obilježja građanskog identiteta učenika. Nije jasno što autori *Kurikuluma* razumijevaju pod tim pojmovima te ostaje nejasno kako ih svaka pojedina škola, odnosno učitelj i sam učenik razumije dok ih treba razvijati i usvajati u odgojno-obrazovnom procesu. Možda su autori dokumenta pretpostavljali da su temeljne vrijednosti definirane temeljnim kurikulumskim dokumentom, tj. NOK-om (2011.), odnosno kasnijim

prijedlogom ONK-om (2017.) predloženim u okviru *Cjelovite kurikularne reforme* ili pak kurikulumom za početnu razinu odgojno-obrazovnog sustava, tj. NKRPOO-om (2015.). Međutim, samo su neke vrijednosti zastupljene u sva tri spomenuta kurikula, dok se ostale dodaju ovisno o samom kurikulumu. Stoga, i sam Kurikulum MPT GOO-a sadržava svoj „zasebni” vrijednosni sustav. U nastavku ovoga rada nalazi se komparativni tablični prikaz (Tablica 2.) temeljnih vrijednosti u sva četiri navedena kurikularna dokumenta.

Tablica 2. Usporedba temeljnih vrijednosti u četiri kurikularna dokumenta (NOK, NKRPOO, ONK – prijedlog, Kurikulum MPT GOO)

NAZIV KURIKULA				
	NOK (2011.)	NKRPOO (2015.)	ONK – prijedlog (2017.)	Kurikulum MPT GOO-a (2019.)
Temeljne vrijednosti	znanje	znanje	znanje	ljudsko dostojanstvo
	solidarnost	humanizam i tolerancija	solidarnost	solidarnost
	identitet	identitet	identitet	sloboda
	odgovornost	odgovornost	odgovornost	odgovornost
		autonomija	integritet	ravnopravnost
		kreativnost	poštovanje	
			zdravlje	
			poduzetnost	
	ukupno četiri	ukupno šest	ukupno osam	ukupno pet

Analizom je ustanovljeno da su temeljnim dokumentom, NOK-om predviđene četiri vrijednosti: *znanje*, *solidarnost*, *identitet* i *odgovornost*. Osim preuzimanja vrijednosti NOK-a, ONK – prijedlog pridaje osobitu pozornost još za druge četiri vrijednosti: *integritet*, *poštovanje*, *zdravlje* i *poduzetnost*. Temeljni dokument NKRPOO za početnu razinu odgojno-obrazovnog sustava sadržava šest vrijednosti. Od NOK-a kao prvog kurikularnog dokumenta, preuzima tri: *znanje*, *identitet* i *odgovornost* te sustav vrijednosti nadopunjuje s još druge tri: *humanizam i tolerancija*, *autonomija* i *kreativnost*. Kurikulum MPT GOO-a od navedenih vrijednosti u temeljnim dokumentima sadržava samo dvije: *odgovornost* i *solidarnost* te još dodaje tri druge vrijednosti: *ljudsko dostojanstvo*, *sloboda* i *ravnopravnost*. U dokumentu se posebno ističe da se osobitu važnost pridaje razvoju odgovornog odnosa prema javnim dobrima i spremnosti doprinosa zajedničkomu dobru. Analiza je pokazala da je u sva četiri kurikularna dokumenta samo jedna vrijednost stalna, nepromjenjiva, a to je *odgovor-*

nost. Stoga su u nastavku ovoga rada prikazane definicije *odgovornosti* onako kako su prikazane u spomenutim kurikularnim dokumentima.

NOK: „Odgovornost. Odgoj i obrazovanje potiču aktivno sudjelovanje djece i mladih u društvenom životu i promiču njihovu odgovornost prema općemu društvenom dobru, prirodi i radu te prema sebi samima i drugima. Odgovorno djelovanje i odgovorno ponašanje pretpostavlja smislen i savjestan odnos između osobne slobode i osobne odgovornosti” (NOK, 2011., str. 22).

ONK preuzima definiciju *odgovornosti* iz NOK-a.

U NKRPO-u opširnije se prikazuje vrijednost *odgovornost*: „Odgoj i obrazovanje trebaju poticati aktivno sudjelovanje djece u društvenom životu i promicati njihovu odgovornost prema općem društvenom dobru, prirodi te prema sebi samima i drugima. U ranom i predškolskom odgoju promiče se razvoj sposobnosti djeteta za proaktivno i konstruktivno sudjelovanje u životu zajednice te učenje o vlastitim i tuđim pravima, obvezama, načinima djelovanja u zajednici i mogućnostima doprinosa zajedničkoj dobrobiti. Odgovorno ponašanje pretpostavlja smislen i savjestan odnos između osobne slobode i odgovornosti djeteta...” (NKRPOO, 2015., str. 9).

Slijedi kvantitativna analiza (Tablica 3.) o zastupljenosti vrijednosti u sva četiri analizirana kurikuluma.

Tablica 3. Analiza zastupljenosti vrijednosti u sva četiri kurikuluma (NOK, NKRPOO, ONK – prijedlog, Kurikulum MPT GOO)

VRIJEDNOST	BROJ KURIKULA U KOJIMA JE ZASTUPLJENA VRIJEDNOST	NAZIV KURIKULUMA
odgovornost	četiri	NOK, NKRPOO, ONK – prijedlog, Kurikulum MPT GOO
znanje	tri	NOK, NKRPOO, ONK –prijedlog
solidarnost	tri	NOK, ONK – prijedlog, Kurikulum MPT GOO
identitet	tri	NOK, NKRPOO, ONK – prijedlog
humanizam i tolerancija	jedan	NKRPOO
autonomija	jedan	NKRPOO
ljudsko dostojanstvo	jedan	Kurikulum MPT GOO
sloboda	jedan	Kurikulum MPT GOO
ravnopravnost	jedan	Kurikulum MPT GOO
kreativnost	jedan	NKRPOO
integritet	jedan	ONK – prijedlog

poštovanje	jedan	ONK – prijedlog
zdravlje	jedan	ONK – prijedlog
poduzetnost	jedan	ONK – prijedlog
ukupno 14 vrijednosti		

Iz analize je razvidno da u sva četiri analizirana kurikuluma ima trinaest različitih vrijednosti koje su sastavni dio kurikularnih dokumenata. Najzastupljenija vrijednost je *odgovornost*, i to u sva četiri kurikularna dokumenta; potom slijedi *znanje*, *solidarnost* i *identitet*, vrijednosti koje su naznačene u tri kurikularna dokumenta. Ostalih deset vrijednosti – *humanizam* i *tolerancija*, *autonomija*, *ljudsko dostojanstvo*, *sloboda*, *ravnopravnost*, *kreativnost*, *integritet*, *poštivanje*, *zdravlje* i *poduzetnost* – zastupljene su u jednom od tri kurikuluma, a jedino ih nema u NOK-u.

Zbirna analiza zastupljenosti pojedine vrijednosti Kurikuluma MPT GOO-a prikazana je u sljedećoj tablici.

Tablica 4. Analiza zastupljenosti vrijednosti u Kurikulumu MPT GOO-a

VRIJEDNOST	ZASTUPLJENOST POJMA U KURIKULUMU MPT GOO-a
odgovornost	18 puta
ljudsko dostojanstvo	4 puta
sloboda	3 puta
ravnopravnost	11 puta
solidarnost	19 puta
ukupno 5 vrijednosti	ukupno 55 puta

Analizom je utvrđeno da je u Kurikulumu MPT GOO-a ukupno pet vrijednosti, a ukupno se spominju 55 puta. Zanimljivo je da su vrijednosti – kao što su *odgovornost* i *solidarnost* – skoro identično zastupljene, razlika je samo jedanput više u korist *solidarnosti*. Ista je sličnost i s druge dvije vrijednosti, tj. s *ljudskim dostojanstvom* i *slobodom*, kad se obadvije vrijednosti spominju samo tri odnosno četiri puta, pri čemu *ljudsko dostojanstvo* jedanput više. Jedino *ravnopravnost* odudara kvantitetom od ostale četiri vrijednosti, spominje se jedanaest puta, što je srednje mjesto u odnosu na najviše spominjanu *solidarnost* ili pak *slobodu* koja je najmanje zastupljena. Neobično je da je velika razlika između navođenja *odgovornosti* i *slobode* jer su ta dva konstrukta usko povezana. Iskustvo slobode sadržava i osobnu odgovornost. Drugim riječima, „sloboda (je) važan čimbenik za preuzimanje odgovornosti” (Baloban i sur., 2019., str. 444). Iako je čovjekova sloboda ograničena i uvjetovana okruženjem, on je ipak

slobodan i odgovoran je za svoje promišljanje prema takvoj ograničenosti (Frankl, 2010.).

U nastavku ovoga teksta prikazana je (Tablica 5.) zastupljenost vrijednosti Kurikuluma MPT GOO-a sagledavana u razinama obrazovanja, od najniže osnovnoškolske (prvoga odgojno-obrazovnog ciklusa) do završne srednjoškolske (petoga odgojno-obrazovnog ciklusa), a također i njegova prisutnost u ostalim dijelovima kurikula.

Tablica 5. Zastupljenost vrijednosti Kurikuluma MPT GOO-a prema odgojno-obrazovnim ciklusima i poglavljima

Vrijednost	Odgojno-obrazovni ciklusi ² u Kurikulumu MPT GOO-a					Ostala poglavlja u Kurikulumu MPT GOO-a	Ukupno vrijednosti u Kurikulumu MPT GOO-a
	1. ciklus	2. ciklus	3. ciklus	4. ciklus	5. ciklus		
	Broj (puta) zastupljenosti vrijednosti						
odgovornost	5	3	2	1	0	7	18
ljudsko dostojanstvo	0	1	0	0	0	2	3
sloboda	0	1	0	0	0	2	3
ravnopravnost	0	1	2	4	0	4	11
solidarnost	2	5	5	1	0	6	19
Ukupno vrijednosti prema ciklusima i poglavljima	7	11	9	6	0	21	54

Može se zamijetiti da – sagledavamo li Kurikulum MPT GOO-a u cijelosti te uzimamo li u obzir razine obrazovanja, odnosno odgojno-obrazovne cikluse – broj vrijednosti varira ili uopće pojedine vrijednosti nisu zastupljene u nekim odgojno-obrazovnim ciklusima. To upućuje na zaključak da nije bilo dovoljno brige o kontinuiranom razvoju vrijednosnog sustava koji je povezan sa životnom dobi učenika. Također je primijećen i najmanji broj vrijednosti namijenjen najstarijoj dobi učenika, tj. srednjoškolcima koji su obuhvaćeni četvrtim i petim odgojno-obrazovnim ciklusom. U petom odgojno-obrazovnom ciklusu ne pojavljuje se nijedna vri-

² U Kurikulumu MPT GOO-a pet je odgojno-obrazovnih ciklusa: prvi ciklus (1. – 2. razred OŠ); drugi ciklus (3. – 5. razreda OŠ); treći ciklus (6. – 8. razred OŠ); 4. ciklus (1. – 2. razred četverogodišnje SŠ i 1. razred trogodišnje SŠ); peti ciklus (3. – 4. razred četverogodišnje SŠ i 2. – 3. razred trogodišnje SŠ).

jednost kao očekivani ishod učenja, što je vrlo zabrinjavajuće. Jedino se u drugom ciklusu očekuje razvoj svih pet vrijednosti.

Tako se na prvoj razini obrazovanja, tj. u prvom odgojno-obrazovnom ciklusu – u dijelu Kurikuluma MPT GOO-a za tri vrijednosti – *ljusko dostojanstvo, sloboda i ravnopravnost* – ne pronalazi nijedna vrijednost kojom se potiče razvijanje građanske svijesti a to je, između ostaloga, razumijevanje građanskih prava i obveza (Scheve i sur., 2014.). Nadalje, ponovno u trećem ciklusu nema mjesta *ljuskom dostojanstvu i slobodi*. U četvrtom ciklusu kontinuirano se nastavlja izostanak *ljusčkog dostojanstva i slobode*, ali i *odgovornosti* da bi se u posljednjem, petom ciklusu potpuno izostavile sve vrijednosti. Uistinu je neobično da autori Kurikuluma nisu smatrali potrebnim razvijati kod mladih građanske kompetencije i kontinuiranim razvojem navedenih vrijednosti.

Najveći broj vrijednosti, odnosno *odgovornost* (pet), pojavljuje se kod učenika najmlađe dobi, tj. u prvom ciklusu. Zabrinjavajuće je da *odgovornost*, vrijednost koja je inače zastupljena u sva četiri analizirana kurikula, ne samo da se ne razvija nego se njezin broj smanjuje u drugom (tri), u trećem (dva) i četvrtom ciklusu (jedan), a potpuno je izostavljen kod učenika najstarije životne dobi, tj. u petom ciklusu (nula). Nameće se pitanje: Zašto se najmlađima pridaje najviše *odgovornosti*, a od najstarijih učenika to se uopće ne očekuje? Također valja postaviti pitanje: Kako razvijati građansku svijest bez stalne *odgovornosti* koja bi trebala biti temelj osobnoga i društvenog djelovanja? Pokušaj odgovora na ova pitanja može biti zanimljiv u budućem radu nekih drugih autora.

Analizom je dokazano da je *ravnopravnost* jedina vrijednost koja se kvantitativno povećava, ovisno o dobi učenika, s tim da je nema kod učenika najmlađe životne dobi, tj. u prvom ciklusu (nula), a također ni kod učenika najstarije dobi, tj. u petom ciklusu (nula). Vrijednost *ravnopravnost* pojavljuje se u drugom ciklusu (jedanput), u trećem ciklusu (dvaput) i u četvrtom ciklusu (četiri puta). U prvom i petom ciklusu nije zastupljena.

Najzastupljenija vrijednost – *solidarnost* pojavljuje se u prvom ciklusu (dva), u drugom i trećem ciklusu jednako je zastupljena (pet), u četvrtom ciklusu pojavila se samo ponešto (jedanput), a u petom se nije pojavila (nula). Ni kod ove vrijednosti nije primijećen kontinuirani razvoj.

S obzirom na svrhu Kurikuluma MPT GOO-a kojom se ističe potreba za razvijanjem odgovornosti pri sudjelovanju mladih u društvu kao njegovih aktivnih članova, u ovome radu pošlo se od pretpostavke da će razrađene vrijednosti kao glavne smjernice u životu mlade osobe biti konstantne u svim odgojno-obrazovnim ciklusima radi odgojnog djelovanja. Međutim, analiza razrađenih vrijednosti pokazala je da su vrijednosti u Kurikulumu MPT GOO, uvelike oskudno zastupljene te tako ne

osiguravaju kontinuirani i sustavni razvoj učenika, a nisu primjereno zastupljene ni s obzirom na potrebe razvojne dobi učenika.

Na temelju provedene kvantitativne analize i rezultata prikazanih u Tablici 5. može se ustvrditi da se pri navođenju vrijednosti nisu dovoljno uzimale u obzir razine razvoja građanske kompetencije jer su vrijednosti – onako kako su formuli-rane i zastupljene prema odgojno-obrazovnim ciklusima vrlo neujednačene ili čak zanemarive, poglavito vrijednost *odgovornost* kao ključna vrijednost. Smatramo da je to nedostatak Kurikuluma MPT GOO-a jer je neosporna uloga vrijednosti u odgoju i obrazovanju. „Vrijednosti koje odražavaju društveno-kulturne težnje” (Vican, 2008., str. 22). važna su sastavnica odgojno-obrazovnih procesa, osobito u kurikulumskom pristupu te su sve više važnije i potrebnije. Hentig (2007., str. 125) također stavlja vrijednosti u kontekst nastave riječima: „Vrijednosti se pojavljuju svuda u nastavi”. Vrijednosti usmjeravaju odgojno-obrazovno djelovanje. One pridonose individualnoj i društvenoj dobrobiti.

Upravo je jedno od ključnih pitanja promjena u školstvu i pitanje o odnosu odgoja i vrijednosti. Među teorijama i pristupima odgoju i obrazovanju za vrijednosti ima znatnih neslaganja jer su im različita gledišta o ljudskoj prirodi, učenju i poučavanju. Utvrđivanje vrijednosti na razini kurikula, na nacionalnoj razini, nije problematično, ali nije dovoljno ni usklađeno, što se vidi iz prethodne analize. Međutim, postaje izazovnije kada ih trebaju utvrditi školski kurikuli, odnosno kad se vrijednosti trebaju praktično primijeniti u nastavnom radu. Stoga, škole kao odgojno-obrazovne ustanove i učitelji trebaju imati određene odlike i kompetencije koje osiguravaju razvoj građanske kompetencije učenika (Rajić, 2010.).

Nedostatak vrijednosti i kritiku suvremenog društva i opće pomame za industrijaliziranjem znanja prikazao je Liessmann (2006.) u svojoj *Teoriji neobrazovanosti*. Autor kritizira društvo u kojemu je obrazovanje, unatoč tomu što ga se uzdiže na sam vrh, odavno raskinulo s humanističkom idejom razvoja. Stoga je potrebno ponovno osvještivati vrijednosti humanističkog odgoja, odgoja za odgovornost (Frankl, 2010.), a svoj bi doprinos tada trebao ponuditi građanski odgoj i obrazovanje.

Upravo su vrijednosti, ciljevi i načela svakoga nacionalnog kurikula, pa tako i Kurikuluma MPT GOO-a, zajednički svim dionicima odgojno-obrazovnog procesa te je zajednička i odgovornost za njihovo ostvarivanje. Vrijednosti su okosnica zajedničkih odgojno-obrazovnih napora i valja ih ostvarivati na svim razinama odgoja i obrazovanja, u konkretnim okolnostima i specifičnostima svake odgojno-obrazovne ustanove.

Nakon dosadašnjeg prikaza vrijednosti kurikulskih dokumenata u nastavku ovoga rada bit će riječi o vrijednosnim kategorijama koje su sadržane u postavkama Franklove logoterapije jer su autentična potreba i temeljni resurs te antropološki i metodološki relevantne za odgoj i obrazovanje (Bruzzone, 2008.; Di Marco, 2022.).

Doprinos pedagoškoj perspektivi antropološko-vrijednosnih kategorija logoterapije

Logoterapija nudi postavke za odgoj i obrazovanje antropološki i metodološki utemeljene na vrijednostima i smislenom ispunjavanju životnih zadaća i samog čovjekova postojanja. Franklova vizija čovjeka i njegovo temeljno antropološko moćište – kao što su sloboda, osobna odgovornost i traganje za smislom postojanja i samog života – važne su odrednice pedagoškog djelovanja i čovjekova odnosa prema građanskim kompetencijama kod djece i mladih.

Škola je mjesto za učenje o građanskim kompetencijama (Europski parlament, 2022.; Nikičić i Komesarović, 2021.) i ujedno najvažnije kompetencije – smisla življenja (Bruzzone i sur., 2021.; Meza Rueda, 2005.) s obzirom na vrijednosti obrazovnog sustava (Frankl, 2010.). U ovome radu bilo je riječi o ulozi škole i načinu ostvarivanja Kurikuluma MPT GOO-a kao institucionalne potpore djeci i mladima u preuzimanju odgovornosti za pronalaženje vlastitog odgovora na životne izazove. To se odnosi na pojedinca kao člana društvene zajednice u pronalaženju smisla življenja i obavljanja zadaća koje život stavlja pred njih kao građane društvene zajednice. Stoga je osoba i njen odnos prema smislu življenja i ispunjenju životnih zadataka srž svakog odgoja i obrazovnog kurikula, smatra Bruzzone (2019.) pa tako i građanskog odgoja i obrazovanja.

Na temelju provedene analize razvidno je da je potrebna revizija Kurikuluma MPT GOO-a ako se uz pomoć toga dokumenta želi ostvariti svrha građanskog odgoja i obrazovanja. Zbog svoje kompleksnosti ona iziskuje spiralno uključivanje i vrijednosne odrednice ciljeva i ishoda poučavanja i učenja. Bez jasne ponude vrijednosnog sustava ne može se od učenika očekivati da su nositelji pojedinih vrijednosti i da uspostavljaju kulturu vrijednosti (Yarce, 2009.) kako bi mogli ostvarivati smisao svoga življenja te tako ispunjavati svoju društvene zadaće. A kategorije vrijednosti, kako ih je ponudio Frankl, utemeljitelj logoterapije jesu: stvaralačke/kreativne vrijednosti (ono što čovjek daje svijetu u obliku rada, stvaranja i aktivnosti), doživljajne/iskustvene vrijednosti (ono što čovjek spozna od svijeta s pomoću iskustva susreta s drugima, solidarnost, prijateljstvo, prirodu) i vrijednosti stava (odnos čovjeka prema svemu što postoji u svijetu pa i s onim ekstremnim situacijama poput patnje i nedaća) (Frankl, 2010.; Styczyński, 2015.). Riječ je o slobodi kao osnovnom uvjetu i motivu čovjekova djelovanja ključno povezanim s odgovornošću, ispunjenjem konkretnih zadaća i težnjom za pronalaskom smisla u svakodnevnim životnim izazovima. Navedene vrijednosti primjenjive su i u građanskom odgoju i obrazovanju jer građanska kompetencija nije stanje ili svojevrstan cilj razvoja već kontinuirani proces koji se ostvaruje upravo življenjem spomenutih vrijednosnih kategorija.

Zaključak

Vrijednosti u odgoju i obrazovanju djece i mladih ključne su za uvježbavanje u odgovornom i smislenom življenju. *Odgovornost* kao vrijednost jedina je konstanta koja je zastupljena u sva četiri analizirana kurikula. Upravo „logoterapija u odgovornosti vidi bit ljudskog postojanja” (Frankl, 2010., str. 101), a biti odgovoran ono je što se (građanskim) odgojem i obrazovanjem želi postići kod djece i mladih. Ovisno o uvjerenjima pojedinca, smatra Frankl (2018., str. 88), odgovornost može biti „pred društvom, pred čovječanstvom, pred savješću (...), pred nekim, pred Božanstvom.” Njegova filozofija života poziv je da svatko od nas treba preuzeti na sebe odgovornost za pronalaženje pravog odgovora na životne izazove i zadaće koje život neprestano stavlja pred pojedinca, odnosno treba pronaći smisao u konkretnosti životne zbilje. *Odgovornost* nas potiče da kažemo – „*da* životu, *da* dostojanstvu čovjeka” unatoč svim zabrinjavajućim pristupima suvremenom svijetu koji srlja u dehumanizaciju pojedinca i društva.

Temeljna antropološka pitanja – kao što su osobna odgovornost, sloboda i individualni odnos prema obavljanju konkretnih zadataka koje život stavlja pred pojedinca kao člana društvene zajednice i pronalazak životnog smisla – važne su odrednice pedagoške antropologije iz motrišta logopedagogije. A upravo je logopedagogija doprinos diskursu o (građanskom) odgoju i obrazovanju u hrvatskome školskom kontekstu za izgrađivanje stavova, usvajanje vrijednosti te kultiviranje odgovornoga i smislenog života djece i mladih u Hrvatskoj.

Literatura

1. Baloban, Stjepan; Črpić, Gordan; Migles, Silvija (2019), Supsidijarni razvoj hrvatskoga društva: mogućnosti i poteškoće. *Bogoslovska smotra*, 89 (2), str. 443-468.
2. Brković, Vjera; Bušljeta Kardum, Rona; Mališa, Snježana (2021). Odgoj za vrijednosti u okvirima kurikula predmeta društveno-humanističkoga područja. *Obnovljeni život*, 76 (2), str. 185-201.
3. Bruzzone, Daniele (2008), *Pedagogia de las Alturas. Logoterapia y educación*. Città del Messico: Ediciones LAG
4. Bruzzone, Daniele (2019), Dalla conoscenza alla coscienza: fondamenti di un'educazione orientata al significato, *Ricerca di senso*, 17 (3), str. 199-219. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://hdl.handle.net/10807/142907> (pristupljeno 10. 3. 2022.)
5. Bruzzone, Daniele; Triani, Pierpaolo; Bottero, Enrico; Dallari, Marco; Farné, Roberto i Tarozzi, Massimilian (2021), Ripartire dalla scuola. *Encyclopaideia*, 25 (59), str. I-IV. Dostupno na mrežnoj stranici: <https://doi.org/10.6092/issn.1825-8670/12368> (pristupljeno 5. 4. 2022.).

6. Carlo Nanni, (2008), *Valori*, u: José Manuel Prelezo, Guglielmo Malizia, Carlo Nanni (ur.), *Dizionario di scienze dell'educazione*, Editrice LAS: Roma, Dostupno na mrežnoj stranici: <https://dizionariofse.unisal.it/encyclopedia/valori/> (pristupljeno 14. 4. 2023.)
7. Di Marco; María Elisa, Gottfried, Andrés Enzo, Difabio de Anglat, Hilda (2022), *Educación y sentido. Aproximaciones a una revisión sistemática desde la logoterapia y el análisis existencial*. *Revista de Psicología*, 18, (35), 22-44, abr. ISSN 2469-2050. Dostupno na mrežnoj stranici: <https://erevistas.uca.edu.ar/index.php/RPSI/article/view/4008> (pristupljeno 14. 4. 2023.)
8. *Eksperimentalni izborni program Građanskog odgoja i obrazovanja u 8. razredu* (2014), Zagreb: Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.
9. Europska komisija / EACEA / Eurydice (2017), *Građanski odgoj i obrazovanje u školama u Europi – 2017. Izvješće Eurydicea*. Ured za publikacije Europske unije u Luksemburgu. Dostupno na mrežnoj stranici: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6b50c5b0-d651-11e7-a506-01aa75ed71a1/language-hr/format-PDF> (pristupljeno 9. 4. 2022.)
10. Europski parlament (2022), *Izvješće o provedbi mjera u području građanskog odgoja, Izvješće – A9-0060/2022, Obrazloženje – sažeti pregled činjenica i rezultata istraživanja*, Dostupno na mrežnoj stranici: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0060_HR.html#_section1 (pristupljeno 14. 4. 2023.)
11. Filipović, Ana Thea (2017), *Učiti živjeti zajedno. Dimenzije socijalnog učenja u pedagoškoj i teološkoj perspektivi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
12. Frankl, Viktor Emil (2010), *Čovjekovo traganje za smislom*. Zagreb: Planetopija.
13. Frankl, Viktor Emil (2018), *Patnja zbog besmislena života. Psihoterapija za današnje vrijeme*. Đakovo: U pravi trenutak.
14. Grubišić, Anita; Rajić, Višnja (2015), *Pripremljenost budućih učitelja primarnog obrazovanja za nastavu Građanskog odgoja i obrazovanja*. *Croatian Journal of Education*, 17 (Sp. Ed.1), 113-124. Dostupno na mrežnoj stranici: <https://hrcak.srce.hr/137698> (pristupljeno 9. 4. 2022.)
15. Hentig, Hartmut von (2007), *Kakav odgoj želimo*. Zagreb: Educa.
16. Hrvatić, Neven i Piršl, Elv (2007), *Kurikulum pedagoške izobrazbe učitelja*. U: V. Previšić (ur.), *Kurikulum: teorije, metodologija, sadržaj, struktura*. Zagreb: Školska knjiga, 385-412.
17. *Hrvatski nacionalni obrazovni standard* (2006), Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.
18. *Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole* (2019), Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske; Narodne novine 10/2019.
19. Liessmann, Konrad Paul (2006), *Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
20. Meza Rueda; José Luis (2005), *Logopedagogía: aproximación epistemológica a una educación para el sentido*. *Actualidades Pedagógicas*, (46), str. 93-104.

21. Nikičić, Igor; Komesarović, Zoran (2021), Perspektive utjecaja provedbe kurikulu- ma građanskoga odgoja i obrazovanja na skriveni kurikulum u školama. *Magistra Iadertina*, 16 (1), 73-93. Dostupno na mrežnoj stranici: <https://hrcak.srce.hr/270523> (pristupljeno 14. 4. 2023.)
22. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2015), Zagreb: Ministar- stvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske; Narodne novine 5/2015.
23. *Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava* (1999), Zagreb: Vlada Repu- blike Hrvatske.
24. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoš- kolsko obrazovanje* (2011), Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Repu- blike Hrvatske.
25. *Odluka o donošenju programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama* (2014), Zagreb: Ministarstvo znano- sti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske; Narodne novine 104/2014.
26. *Okvir nacionalnog kurikuluma – prijedlog* (2017), Zagreb: Ministarstvo znanosti i obra- zovanja Republike Hrvatske. Dostupno na mrežnoj stranici: <https://mzo.gov.hr/User- Docs/Images/dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/NacionalniKurikulumi/ Okvir%20nacionalnoga%20kurikuluma.pdf> (pristupljeno 15. 4. 2022.)
27. Rajić, Višnja (2010), Razvoj međuljudske i građanske kompetencije odgojem i obra- zovanjem za demokratsko građanstvo i ljudska prava. *Dijete i društvo: časopis za pro- micanje prava djeteta*, 12 (1-2), str. 129-138.
28. Rakić, Vini; Vukušić, Svjetlana (2010), Odgoj i obrazovanje za vrijednosti. *Društvena istraživanja*, 19 (4-5 (108-109)), str. 771-795.
29. Sablić, Marija (2014), Sadržaji građanskoga odgoja i obrazovanja u nacionalnom okvirnom kurikulumu. *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požezi*, (3), str. 83-92.
30. Scheve, Christian von; Kozłowska, Marta; Ismer, Sven; Beyer, Manuela (2014), Nati- onal Identification: A multidimensional Scale Based on a Three-Country Study. *Berlin Studies on the Sociology of Europe No. 29*. Berlin: Freie Universität Berlin. Dostupno na mrežnoj stranici: https://www.polsoz.fu-berlin.de/soziologie/arbeitsbereiche/senior- professur/arbeitspapiere/pdf/BSSE-Nr_-29.pdf (pristupljeno 15. 4. 2022.)
31. Styczyński, Michał (2015), Il bisogno dei valori e ricerca del senso della vita dei giova- ni di oggi. Punti chiavi della Logoterapia di Viktor E. Frankl applicati nel campo for- mativo. *The Person and the Challenges Volume 5* (1), str. 63–84, Dostupno na mrežnoj stranici: <http://dx.doi.org/10.15633/pch.927> (pristupljeno 16. 4. 2022.)
32. Vican, Dijana (2008), Društveno-kulturne i odgojno-obrazovne vrijednosti suvreme- noga nacionalnoga kurikuluma. *Lada*, (3), str. 18-27.
33. Vijeće europske unije (2018), *Preporuka Vijeća od 22. svibnja 2018. o ključnim kompe- tencijama za cjeloživotno učenje* (Tekst značajan za EGP) (2018/C 189/01).
34. Yarce, Jorge (2009), Los Valores como Ventaja Competitiva. *Educación Y Educadores*, 4, 181–183. Dostupno na mrežnoj stranici: <https://educacionyeducadores.unisabana. edu.co/index.php/eye/article/view/502/1589> (pristupljeno 14. 4. 2023.)

Civic upbringing and education: Curriculum values and anthropological-value categories of logotherapy

Summary

Civic education in the Republic of Croatia is (re)actualized and recognized as a necessary support for the development of the individual and society in a world permeated by the degradation of fundamental human values, uncertainty, existential frustration and the challenges of technological society.

In this paper, the Curriculum for the cross-curricular theme Civic education for primary and secondary schools (Official Gazette 10/2019) is analyzed in order to gain some insight into the extent to which civic education is directed towards the preservation and development of the fundamental values necessary for the growth of responsible citizens in the social community. In doing so, its values are compared with the values of the three basic curricular documents. The values presented in the analyzed Croatian curricula are connected in this paper with the anthropological-value categories of Frankl's logotherapy as a psychotherapeutic direction and the basic human message that each of us should take responsibility for finding the right answer to life's challenges and tasks that life constantly puts before the individual because thus one can discover the uniqueness and meaning of one's own life. Being responsible as an individual and a member of the social community - this is what (civic) upbringing and education aims to achieve in children and young people. In this way, it is possible to prevent their existential confusion, but at the same time to guide them on the path of a meaningful life.

Responsibility as a value is the only constant in all the analyzed curricula, as indicated by the results of the analysis, and education for responsibility is the fundamental message of logotherapy, which also finds its application in the field of education as logopedagogy.

Keywords: civic upbringing and education; curriculum; logopedagogy; logotherapy; responsibility; values.

Mara Plaza Leutar
Ministarstvo znanosti i obrazovanja
Donje Svetice 38, HR – 10000 Zagreb
mara.plazaleutar@gmail.com